

Assessora per a l'educació ambiental de la Direcció General d'Innovació de la Conselleria d'Educació i Cultura

Francesca Henales (Palma, 1964), assessora per a l'educació ambiental de la Direcció General d'Innovació de la Conselleria d'Educació i Cultura. Treballa a l'àrea de promoció educativa del Servei d'Innovació. Creu que el concepte d'educació ambiental ha de ser integral, abraçar tots els aspectes educatius, pensa que no es pot desvincular dels aspectes generals de l'educació ni del medi. En definitiva, del que es tracta és que els al·lots surtin amb consciència crítica, cívica i moral, i en tot això hi té molt a veure el respecte al medi ambient. No sap si l'escola forma ciutadans exemplars o no, però el que creu és que si no es treballen aquests valors -la solidaritat, el civisme, el respecte al medi- no hi haurà possibilitat que els nins i nines els incorporin més tard a la seva vida i actitud quotidianes.

ser presents a les diferents àrees com a assignatures. Per exemple, l'educació cívica, la moral, l'educació per a la salut i l'educació ambiental. En principi s'insisteix que tots aquests aspectes educatius no han d'estar fragments o descontextualitzats, sinó que s'han d'implicar en les diferents àrees. El que es pretén és que les àrees estiguin impregnades del concepte d'educació ambiental, que no sigui una assignatura més, perquè sinó ens trobam que es compartimenta. Entenem com a temes transversals totes aquelles problemàtiques socials que a nivell de demanda externa es considera que s'han de tractar a les escoles, però no fora de la dinàmica educativa, fora del context de les aules. Quan parlem de temes transversals d'educació ambiental ens referim, sobretot, a actituds i valors.

-Quin és l'objectiu de l'educació ambiental?

-Aquests temes tenen un valor important per al desenvolupament integral de la persona i el que volem és aconseguir persones crítiques, responsables, amb esperit de participació, que formin part de la ciutadania com a persones responsables, integrades al seu entorn. Han de poder prendre decisions i fer front als problemes... i problemes també n'hi ha a l'entorn més pròxim. Per això deim que l'educació ambiental ha de ser implícita a la dinàmica del centre.

Una concepció integral de l'educació ambiental

Antoni Oliver

-Quins projectes de cara a les escoles promou la Conselleria?

-Per una banda des de la Conselleria es fa una labor de fomentar l'educació ambiental. Arriben contínuament demandes d'institucions, organitzacions, entitats, altres conselleries, organitzacions no governamentals, amb l'esperit d'incloure els seus programes, projectes o activitats als centres escolars, en bona part són projectes d'educació ambiental. GOB. Greenpeace, granges escola, etc. L'any passat la Conselleria va fer un conveni amb el GOB per potenciar l'educació ambiental a través dels programes que organitza el mateix GOB. El GOB des

-Quins programes es duen a terme en matèria d'educació ambiental?

-En principi s'ha d'explicar el que es fa a les escoles i el concepte d'educació ambiental. Si ens centram en el marc de la LOGSE, en el currículum educatiu, a les diferents etapes educatives es defineixen unes ensenyances que han de

de fa deu anys té una àrea d'educació ambiental que ofereix a les escoles els tallers d'educació ambiental i ara això és als centres com a oferta educativa. D'altra banda l'any passat vàrem fer una convocatòria de programes propis adreçada als centres públics per a projectes d'innovació i també hi havia projectes d'educació ambiental. Més de vuitanta centres varen presentar projectes i molts estaven re-

lacionats amb l'educació ambiental. Hi va haver projectes sobre alimentació, educació del consumidor, ambientalització, educació intercultural, etc. No tots tenen el títol d'educació ambiental, però no podem obviar que l'educació ambiental està interrelacionada amb l'educació per a la salut, l'educació per al consum..., perquè quan treballes el teu entorn treballes hàbits de consum, de sostenibilitat, de respecte per un mateix, d'higiene, de salut, etc. També hi va haver molts de projectes que tenien a veure directament amb l'educació ambiental, com ara projectes d'hort escolar, projectes d'ambientalització.

ECOAUDITORIES

-Ecoauditories?

-Quan es parla d'ambientalització necessàriament s'ha de fer primer un estudi, una ecoauditoria. Molts de centres duen a terme projectes que passen per una avaluació que és l'ecoauditoria. De totes maneres, no només hi ha projectes que duen a terme els centres en solitari sinó que també hi participen altres institucions.

-Per exemple?

-El Consell Insular de Mallorca, a través de la Fundació Deixalles, Mallorca Recicla, assessora centres i de cada vegada és major la demanda que tenen per assessorar els centres en aquestes ecoauditories. També hi ha els programes del GOB i de "SA NOSTRA". De fet la Conselleria de Medi Ambient, juntament amb la Direcció General de Recursos Hídrics, enguany ha tret unes auditories d'aigua. Per resumir, hi ha la convocatòria d'innovació, inclosa l'educació ambiental, en què trenta projectes feien referència a l'educació ambiental. Sabem que és un tema que és en mans i en boca de tots i hi ha una sensibilització, les paraules "eco" i "bio" sonen amb força. Després hi ha la valoració de projectes que arriben, s'avalua si es poden assumir com a recursos educatius als centres. I d'altra banda, hi ha, com a recurs educatiu, els camps d'aprenentatge.

-Quina tasca fan aquests camps d'aprenentatge?

-Són instal·lacions, fora de l'escola, on els centres públics, privats i concertats, demanen estades per realitzar itineraris d'entre un i cinc dies. S'hi estudien objectius del mateix currículum educatiu d'infantil, primària o secundària, però directament en contacte amb l'entorn, cosa que al centre quasi mai no tenen la possibilitat de fer. Si es vol estudiar el bosc o la biodiversitat, es pot fer a la naturalesa, es pot fer al camp d'aprenentatge. Si es tracta d'estudiar les plantes del voltant, també es pot fer amb els itineraris que tenen els camps d'aprenentatge. Actualment hi ha cinc camps d'aprenentatge, un és a Son Ferriol i s'adreça al món agrícola, especialment, estudia tot el que fa referència a plantes, horticultura, animals de granja o domèstics, i aquest té més demanda en educació infantil i primària, supòs que per la seva situació més propera a Palma i pels temes. Malgrat tot hi ha moltes possibilitats per treballar temes de secundària, per exemple el compostatge, l'acidesa, la temperatura, etc., el Ph. Després hi ha el d'es Palmer, situat a Campos, on s'estudia el salobrar i el sistema dunar, generalment la demanda se situa entre segon i tercer cicle de primària i segon i tercer cicle d'ESO. També estudien la fauna i flora de l'entorn. El tercer és a la banda d'Orient i fan itineraris per conèixer les sitges, l'alzinar. Els

seus itineraris van des del castell d'Alaró a Orient. És a dir, que es toquen tres aspectes ambientals molts diferents, com són el medi rural, el medi de costa i Tramuntana.

També hi ha un camp a Eivissa, amb un programa molt consolidat, a Sant Vicent, on fan itineraris de natura i enguany han incorporat el rusc, perquè hi ha hagut uns problemes amb la pol·linització. Estudien el tema de les abelles amb el rusc. A Ciutadella hi ha es Pinaret, on abans del temporal hi havia més pins, on fan itineraris de natura per estudiar el món agrícola. Als camps d'aprenentatge hi ha dos docents que recullen totes aquestes possibilitats de propostes educatives que, relacionades amb el seu entorn més immediat, es poden oferir a l'alumnat. Llavors fan les propostes actualitzades i les ofereixen als centres. Aquestes activitats tenen molta demanda per part dels centres.

-Aquesta educació només és un complement a l'educació de ciències naturals?

-No únicament... És clar que qui estudia un medi s'atraca més a les ciències naturals o de coneixement del medi, però al mateix temps dóna a conèixer costums, utilitza un llenguatge propi, toca moltes àrees i no es tracta de matèries exclusives de les ciències naturals. Quan es parla de sitges, s'ha d'explicar quins oficis es varen derivar de la cultura de la muntanya, quines varen ser les paraules que sorgiren, etc.

"Quan parlem de temes transversals d'educació ambiental ens referim, sobretot, a actituds i valors".

-La societat del risc, s'explica els riscos mediambientals?

-Quan parles del teu entorn no es pot obviar quina influència hi té l'home amb la seva tecnologia i forma de produir. L'educació ambiental no es pot deslligar mai de l'educació per al consum o per a la salut, perquè és evident que l'home es relaciona amb persones i interactua amb l'entorn i això provoca uns impactes. Aquests impactes quan ets a la teva àrea, ja són al temari, perquè hi ha el coneixement de l'entorn, s'hi explica què ha provocat l'home, què fa l'home amb el seu creixement i què podem fer nosaltres, quins problemes hi ha, i si això es fa amb un esperit de treure dels alumnes el vessant crític es planteja el que es pot fer per solucionar aquests problemes que sorgeixen a la vida quotidiana.

ELS OBJECTIUS DE L'EDUCACIÓ

-Com es tracta l'educació ambiental als centres?

-Si parlem del que preveu la LOGSE, tenim que un dels objectius fonamentals de l'educació és proporcionar una formació plena, és a dir, que possibiliti als alumnes crear la seva pròpia identitat i aconseguir una concepció de la realitat que integri a la vegada l'entorn, la relació que poden tenir amb ell i la valoració ètica i moral que en poden fer. S'hi especifica també que hi ha d'haver una formació de respecte i de defensa del medi ambient. Si tenim en compte aquests objectius, dins el currículum que té la Comunitat Autònoma de Balears, a l'article segon, també s'estableix com a prioritat la conscienciació de pertànyer a les Illes Balears amb tot el que implica de respectar i estimar el patrimoni, el territori històric, cultural i lingüístic i les tradicions, moltes d'elles relacionades amb el medi natural i el món rural. D'altra banda, l'adquisició de valors sobre la

salut individual, col·lectiva i ambiental. Tot això derivat del coneixement del propi cos, dels costums alimentaris i de comportament de risc, exercici físic, de la higiene i dels usos de recursos naturals, protecció del medi ambient i desenvolupament sostenible. Aquests són els objectius que hi ha al currículum i que, per tant, haurien de ser desenvolupats o ser implícits a totes les àrees. A la dinàmica dels centres es realitza el projecte educatiu del centre, el projecte curricular i llavors les programacions d'etapes. Dins el projecte educatiu de centre, aquests objectius han d'estar especificats.

-Com s'han de concretar aquests aspectes a cada escola?

-El que s'ha d'especificar és com cada centre, que té un entorn i una realitat social i cultural i econòmica, pot aconseguir treballar aquests objectius que estan relacionats amb l'educació ambiental. Com es tractarà el tema del consum real del dia a dia, com es tractarà el tema de salut, com s'entén el consum sostenible, els bons hàbits, etc. També es parla d'aliments, de naturalesa, etc. El que insistim des d'aquí és que quan parlem d'educació ambiental no la podem deslligar de les altres educacions ni dels valors en general que hauria de tenir un al·lot per arribar a ser una persona integral.

ELS PRINCIPIS DE L'EDUCACIÓ AMBIENTAL

-Quan va començar aquest interès per l'educació ambiental?

"Els al·lots a Mallorca no han arribat encara a l'extrem de pensar que els arbres produeixen llaunes i hamburgueses, com alguns al·lots americans, perquè tenen més proper el medi".

-L'any 1972 a les primeres reunions de caire ambiental que va celebrar la UNESCO ja s'hi va assenyalar que hi hauria d'haver un reconeixement de la degradació que es provoca al medi ambient a causa de la interacció de l'home. A partir de llavors a les diferents conferències internacionals s'ha considerat la gran importància que hauria de

tenir el medi en tot el que fa referència a l'educació. Als al·lots se'ls havia de potenciar unes actituds i uns valors que provocassin unes pautes de comportament correctes respecte del medi ambient i que permetessin el ple desenvolupament de l'al·lot a la societat i a l'entorn on viu. Darrerament hi ha hagut el *Llibre Blanc de l'Educació Ambiental* que diu que s'ha d'aconseguir una millora d'educació ambiental. A l'àmbit educatiu les finalitats són les mateixes que es plantejaven a aquests congressos internacionals. En definitiva es tracta d'aconseguir la formació integral de les persones i fer-les aptes per viure a una societat plural capaç de comprendre el que succeeix al seu voltant. El sistema educatiu ha de treballar per aconseguir la formació de persones crítiques amb el seu entorn, solidàries amb els problemes socials, i entre els problemes socials, també hi ha els problemes de l'entorn. Els al·lots han de poder tenir un paper crític i de participació dins la societat.

-S'anima a un canvi de valors, quina finalitat tendrien aquests canvis en el sistema educatiu?

-S'ha d'ajudar a tenir una consciència sobre el medi ambient i ajudar a sensibilitzar els alumnes sobre totes aquelles qüestions que es troben al seu voltant. Ajudar a com-

prendre la importància que té la interdependència social, política, econòmica, tant a les zones rurals com urbanes. D'altra banda, hi hauria la part del coneixement. Ajudar a adquirir coneixements que els facin tenir tota una sèrie d'experiències i una major comprensió del medi i de la seva problemàtica. Després el tema dels comportaments, ajudar a adquirir una diversitat d'experiències, com més experiències tinguin els alumnes amb problemàtiques de l'entorn, més capacitat tendran de comprensió del medi i dels seus problemes. També s'han d'inculcar noves pautes de comportament que impliquin respecte pel medi i que motivin la seva participació, perquè un dels objectius és que els al·lots es converteixin en ciutadans participatius. Han d'adquirir actituds per tractar de resoldre problemes ambientals com a alumnes, o com a ciutadans una vegada han acabat l'educació. El que ha de quedar clar és que no es tracta de modificar continguts del currículum sinó d'un nou enfocament de la dinàmica de treball.

-Com es faria això a les etapes educatives?

-Si tenim en compte les tres etapes, podem dir que de zero a tres anys l'al·lot té una relació molt estreta amb l'entorn immediat i amb les persones que l'envolten. El medi li serveix per desenvolupar les seves potencialitats, la seva autonomia i personalitat. Amb la seva relació amb l'entorn anirà consolidant les bases per adquirir coneixements, actitud, valors i normes que constitueixen els valors de l'educació ambiental. A primària, quan el nivell d'autonomia ja es troba més desenvolupat, ja se sap moure per si mateix i no depèn tant de la interacció amb l'adult, és capaç de desenvolupar-se a un medi més ampli, s'intenta que les experiències siguin més sistemàtiques, d'interacció amb el medi, hi pot haver activitats d'observació molt més directes i completes que a l'etapa infantil i pot tenir un coneixement més crític de l'entorn, però de l'entorn més proper. En primer lloc de l'aula, de l'escola, de ca seva, de la barriada, per anar implicant-se i formant-se una opinió. A l'etapa de secundària, quan l'al·lot ja té una capacitat d'abstracció més concreta, serà necessari donar-li a conèixer realitats més llunyanes, situacions més complexes. Això permet abordar problemes ambientals més amplis.

-Totes aquestes qüestions duen a un ensenyament integral, però es poden avaluar els resultats d'això?, els al·lots surten amb consciència cívica mediambiental, crítics, bones persones i ciutadans exemplars?

-És una pregunta difícil de contestar, perquè quan parlem d'educació ens referim a educar i els fruits no es veuen immediatament. No sabem si seran ciutadans formats íntegrament, participatius, crítics, amb consciència cívica, bones persones i ciutadans exemplars. El que és evident és que si no treballam això, no hi haurà cap possibilitat d'aconseguir-ho. És veritat que hi ha una demanda social que vol que l'escola resolgui tots els problemes i això és del tot utòpic. L'escola no pot anar deslligada de l'entorn, de la societat i dels pares. L'escola cada vegada és més conscient que ha de resoldre els seus propis problemes: com emprar els recursos del seu entorn, com potenciar que els alumnes facin un ús moderat dels recursos que hi ha. A l'escola s'utilitza molt de material fungible, hi ha d'haver una bona utilització del paper, per exemple. També s'ha de donar un valor a l'estalvi d'aigua, al consum, reflexionar sobre com es pot fer perquè el consum sigui moderat. Cada vegada hi ha d'haver una major implicació de l'escola en

aquestes qüestions: què hem de fer amb el paper que usam?, on el posarem?, com reciclarem?, quina serà la gestió dels residus que genera l'escola? Aquests temes s'han de resoldre des de l'escola. S'han de treballar aquests aspectes quotidians. Després, seguiran amb aquests hàbits? La resposta és que almenys mentre siguin a l'escola aquestes coses s'han de potenciar des que comença l'educació fins que acaba. És clar que si a l'escola participen en aquestes coses, arribarà un moment en què també ho faran a casa seva.

PROTAGONISTES: ELS INFANTS

-Participen els nins en les auditories ecològiques dels centres?

-No només hi participen sinó que són els protagonistes de les auditories. No es pot fer una ambientalització a un centre sense tenir-los en compte, perquè són el gruix d'una escola. Quan es realitzen les ecoauditories, tothom hi participa segons les seves possibilitats, des dels més petits fins als més grans, segons la implicació de l'escola i el projecte d'ambientació. Per exemple, uns es poden dedicar a estudiar quin tipus d'embolcall s'utilitza per al berenar, què es fa amb el paper, quin tipus de pintura usen, això ho fan els més petits, i els més grans poden controlar l'ús de l'aigua als banys i al pati, l'ambientalització d'espais a l'escola. Són ells els protagonistes d'aquestes auditories. Si ho fan sempre els adults, al marge dels al·lots, ni és educatiu ni tindrà èxit.

-Hi ha al·lots que tenen entorns molt agressius, que deuen tenir clar tot d'una què és un medi ambient dolent, la seva percepció de les coses pot ser molt diferent en relació als que tenen un entorn idíl·lic.

-És evident, però si un al·lot sempre ha vist això, no ho veurà tan impactant perquè és el seu entorn quotidià. El que sí que passarà és que existirà aquesta presa de consciència. Programes especials a centres ubicats a entorns més durs? Se'n fan, però no molt diferents dels que es fan a centres de millor entorn, no sé si idíl·lic, però millor perquè es troben a llocs on no hi ha tant d'impacte ambiental i urbanístic i la relació amb l'entorn és millor. És una situació semblant a viure a un bloc d'edifici on no hi ha cap zona verda o viure a un poble, segurament tendran una conscienciació diferent. Per això deia que la programació i el projecte ambiental depenen de cada centre i de la seva situació. Si l'entorn és agressiu amb el medi ambient hauran de treballar uns hàbits i unes actituds que valorin com podria ser i quines propostes i solucions de millora reals, no utòpiques, hi pot haver. Per exemple, hi ha centres que no tenen cap espai verd, perquè el disseny és ja molt antic, doncs s'han de crear aquests espais per potenciar la importància del medi, perquè no tot sigui ciment.

CENTRES MÉS ECOLÒGICS

-Hi ha plans de reforma de centres per millorar aquest entorn?

-No puc contestar la pregunta respecte dels aspectes arquitectònics. Em consta que des d'altres direccions generals que s'encarreguen dels centres i de les obres sí que tenen unes directrius perquè a l'hora de fer reformes i obres es tinguin en compte els aspectes mediambientals, quant

a gestió energètica, de residus i d'espais. Intentar posar materials no contaminants, orientació per aprofitar hores de sol, estalvi energètic, de fet hi ha instituts que tenen plaques fotovoltaïques.

-Es pot anar al centre ecològic?

-Hi ha projectes que duen a una relació més coherent amb l'entorn. És evident que a un al·lot petit no li expliques el cicle de l'aigua, però ha de saber que ell empra aigua, què és l'aigua, què suposa l'aigua a una illa amb uns recursos limitats, etc. Si no es creen uns hàbits d'estalvi d'aigua, etc., l'al·lot no ho tindrà en compte després.

-Hi ha l'anècdota dels al·lots nord-americans que dibuixen els arbres amb les llaunes de menjar fet o les hamburgueses penjades?

-Aquí encara no arribem a aquests extrems, perquè tenim l'entorn molt proper i perquè, a més, en els camps d'aprenentatge es veuen les coses. No parlem de grans localitats on l'entorn està molt deslligat dels nins. Aquí es fan activitats que ensenyen tot això, d'on surten els aliments, etc. Ara, el camp d'aprenentatge no és l'únic lloc on es pot fer educació ambiental, també s'ha de fer al centre. No tenim, afortunadament, aquest extrem. També és veritat que avui en dia hi ha una sensibilització en temes ecològics i ambientals. Els alumnes veuen els canvis que sofreixen els voltants i això fa més fàcil una consciència ambiental.

"Els alumnes veuen els canvis que sofreixen els voltants i això fa més fàcil una consciència ambiental".